

KOVÁCS ISTVÁN
**„Ifjúságom éveit
 a hazának adtam”**

Wacław Felczak életéről

Minden igazi tanár annak örül, ha tanítványa szellemi teljesítményével, életművével fölébe emelkedik. Különösnek mondható az az eset, amikor a tanítvány éppen tanára életéről és munkásságáról készít kiemelkedő színvonalú, tudományos igényű monográfiát. Ezt tette Wojciech Frazik, aki a krakkói Jagelló Egyetem Újkori és Legújabbkori Egyetemes Történeti Tanszékén oktató professzora, Wacław Felczak politikai életrajzát írta meg *A Szabad Lengyelország emisszáriusa (Emisariusz Wolnej Polski)* címmel. A kötet 2013-ban jelent meg Krakkóban a Nemzeti Emlékezet Intézete (IPN) gondozásában. Megírását több mint huszonöt évi kutatómunka előzte meg, amelynek során Frazik módszeresen feltárta a hazai levéltárakon, könyvtárakon kívül Anglia lengyel vonatkozású intézeteiben (a londoni Sikorski Intézet és Múzeum, a Földalatti Lengyelország Tanulmányozása Intézet) könyvtáraiban és levéltáraiban őrzött dokumentumokat. Átnézte a korszak sajtóját, szak- és emlékirat-irodalmát. Emellett már az 1980-as évek közepétől interjúkat készített Felczak kortársaival, bajtársaival és börtöntársaival is. Többségük ma már nem él.

Ez a könyv a magyarok érdeklődésére is számot tarthat, mivel hőse 1940 nyara és 1944 tavasza között fontos szerepet játszott a londoni lengyel kormány és a németek (valamint 1941 júniusáig a szovjetek) által leigázott Lengyelország földalatti kormányképviselte közötti kapcsolat megteremtésében és működtetésében. 1943 tavaszáig a futárszolgálat budapesti bázisának parancsnokhelyettese volt. Megjegyzendő, hogy a budapesti bázis szerkezete kicsinyített tükörképe volt a londoni lengyel emigráns kormányának. Ebben is, abban is négy koalíciós párt – a Lengyel Szocialista Párt, a Lengyel Néppárt, a Munkapárt és a Lengyel Nemzeti Párt – képviselői vettek részt. Ez azt jelentette, hogy a piłsudskistákra, a háború előtti évek kormánypárti képviselőire, politikusaira, akiket felelősöknek tartottak a háború előtti autokratikus („szanációs”) rendszerért és az 1939 szeptemberében elszenvetett vereséért, nem számítottak. Ez persze

megnehezítette a budapesti futárbázis működését, mert parancsnoka, a néppárti Edmund Fietowicz saját párthíveit részesítette előnyben, s a Munkapárt-hoz közel álló Wacław Felczaktól meg akart szabadulni. Pedig a magyar viszonyokban Felczak volt a leginkább tájékozott, s Budapesten, Magyarországon is otthonosan mozgott. Wojciech Frazik hatalmas forrásbázisra támaszkodva sikerrel szálazza szét a különböző pártokban gyökerező, különféle ideológiákból táplálkozó személyes kapcsolatok szövevényét, s a benne szereplőket találóan jellemzi és helyezi el a lengyel politikai élet háború előtti átlátható és háború alatt konspirációval álcázott palettáján.

Wacław Felczak sajátos családból származott. Édesanyja nagyszülei, dédszülei hazafias helytállása miatt elszegényedett nemesi család sarjaként látta meg a napvilágot, s ment férjhez egy viszonylag jómódú, korszerűen gazdálkodó paraszthoz, aki kitűnt társadalmi aktivitásával. Felczak a házaspár nyolcadik gyermekeként 1916-ban született az 1815-ben Oroszországgal perszónálunióban álló, de az 1831-es szabadságharc után I. Miklós cár által felszámolt Lengyel Királyság területén, amelyet 1915-től már a központi hatalmak tartottak megszállva. A család hazafias szellemét jellemzi, hogy Felczak két legidősebb bátyja, Franciszek és Zygmunt önkéntesként vettek részt az 1920-as lengyel–bolsevik háborúban.

Az ifjú Wacławban a magyar történelem s különösen Kossuth iránt elemi iskolai tanítója által fellobbantott érdeklődést a poznańi Adam Mickiewicz Egyetemen végzett történelmi stúdiumok mélyítették el. Társszervezője volt az ott megalakuló Lengyel–Magyar Baráti Körnek, tagjai számára kirándulásokot szervezett Magyarországra, többször vett részt a debreceni nyári egyetem nyelvtanfolyamain: jól megtanult magyarul. Az 1938/39-es tanévben – Divéky Adorján támogatásának köszönhetően – magyar állami ösztöndíjjal az Eötvös Collegium diákja volt, s az itt töltött szemeszterekben doktori értekezéséhez gyűjtött anyagot. Gyakran megfordult az 1939 tavaszán Budapesten megnyílt Lengyel Intézetben, ahol barátságot kötött egy magát ruszinnak valló, lengyelül tanuló diákkal, az ELTE majdani orosz tan-székének vezetőjével, Baleczky Emillel. Ekkor persze még sejtelve sem volt, hogy ez az intézmény rövidesen milyen fontos szerepet fog játszani a lengyel menekültek életében. Felczak 1939 őszén folytatni akarta tanulmányait, s ehhez az ösztöndíjat is megkapta.

A háború kitörése miatt csak 1940. május 29-én, pontosan a születésnapján tért vissza Magyarországra, mint a Munkapárt által létrehozott Függetlenségi Szervezetek Központi Bizottságának felelős tagja. Az FSzKB a „piłsudskisták” által létrehozott konspiratív Fegyveres Harci Szövetség ellensúlyozására, Władysław Sikorski tábornok emigráns kormányának támogatására jött létre. A konspirációba a Munkapártban vezető szerepet játszó bátyja, Zygmunt Felczak vonta be Waclawot. Felczaknak, hogy Magyarországra jusson, előbb a Hitler által a háború előtti Lengyelország egynegyedén létrehozott Főkormányzóság és Szlovákia határán – a régi lengyel–magyar határon – kellett átkelnie. Az illegális határátlépésben görálok és szlovákok segítettek. A magyar határig beszervezett szlovák taxisok fuvarozták – jó pénzért. Első útja kis híján balul ütött ki. A Kassa fölött húzódó szlovák–magyar határ közelében a szlovák határőrök elfogták, de sikerült megszöknie. Egyébként úgy járhatott volna, mint nem egy honfitársa: átadják a Gestapo ügynökeinek, akiknek keze közül nem került volna ki élve.

Felczak 1943 tavaszáig irányította parancsnokhelyettesként a budapesti futárbázis működését. Azt követően, hogy kibékíthetetlenül összekülönbözött parancsnokával, Edmund Fietowiczsal, akit a munkára alkalmatlan, jellemtelen embernek tartott, önállósította magát, s a Honi Hadsereg megbízásából katonai futárbázist szervezett, amely Magyarország német megszállásáig működött. Minden határátkelés életveszéllyel fenyegetett. Felczak az elkövetkező nyolc évben közel kilencven határátkelést – „zöld határt” – tudhatott maga mögött. Akkor vállalkozott önállóan átkelni „a zöld határokon”, amikor nagyobb összegű pénzt, több tíz- vagy százezer dollárt kellett Varsóba eljuttatni, s túl nagy volt a kísértés „a közfutárok” számára. A fontos politikai megbeszélések is személyesen Varsóba szólították, s az ezekről szóló jelentéseket London számára Budapesten készítette el. 1943 nyarától könnyebb volt a futárszolgálat, mivel a Kállay-kormány kiugrási kísérletéhez szükség volt a magyarországi lengyel menekültek és a londoni lengyel politikusok közvetítő szerepvállalására. Ez azt jelentette, hogy a Varsóból érkező futárküldemény, ha csak nem tartalmazott bizalmas anyagot, magyar diplomáciai postával került Lisszabonba, s az ottani magyar követségről beavatott lengyelek vitték tovább Londonba.

Magyarország német megszállása a lengyel futárbázisok működésének is véget vetett. Március 19-én

1939 tavaszán az ekkor megnyílt budapesti Lengyel Intézetben

Felczak szerencsésen elkerülte a letartóztatást. Katonai szolgálatot teljesítő barátjával, a kimenőn lévő Baleczky Emillel mulatott hajnalig, s nem volt ott, amikor érte mentek a letartóztatandók névsorával a Gestapo Budapestet járó emberei. 1944 júliusában azonban, amikor a bázist Szlovákiába akarta áttelepíteni, a rozsnyói gyorsvonaton letartóztatták. Mint mondta: először szegte meg a konspiráció elemi szabályát; a Nyugati pályaudvaron anyanyelvén váltott pár mondatot a Lengyel Intézet igazgatójával. Ezzel hívta fel magára a közelben álló titkosrendőr figyelmét. A vonaton igazoltatták, és előállították a rozsnyói rendőrkapitányságon. Táskájában nemcsak hamis igazolványokat, valutát, különféle dokumentumokat, hanem adó-vevő készülékhez szükséges lámpákat is találtak. A rozsnyói kapitányság ügyeletes tisztje közölte vele, hogy értesítette a Gestapót, s a másnapi gyorsal küldi őt Budapestre. Éjszaka sikerült a rozsnyói börtönből megszöknie. Törött lábbal jutott el a határ túloldalán lévő szlovák összekötőhöz, s onnan Pozsonyba, ahol néhány napig kórházban ápolták. Ekkor már a Szlovák Köztársaság elnöke, Jozef Tiso is kereste a megoldást, hogyan kerülhet ki a személye és országa körül szoruló hurokból, s a lehetőséget abban látta, ha Szlovákia unióra lép Lengyelországgal. A lengyel emigráns kormány ezt teljességgel lehetetlennek tartotta ugyan, de arra utasította Felczakot, hogy tárgyaljon róla Tiso összekötőivel. Az „emisszárius” egy titkos pozsonyi lakásban hallgatta a varsói felkelésről szóló rádióhíreket, beszámolókat. Ha nem tartóztatják le, s nem kényszerül Pozsonyban bujkálni, ő is bizonytalanságban harcolt volna.

Tisztában volt vele, hogy Lengyelország hitleri megszállását felváltja a sztálini. Úgy döntött: hű marad esküjéhez, s folytatja a harcot. Erre biztatta

édesanyja is, akivel csaknem öt év után, 1945 februárjában találkozott a kirabolt családi udvarházában. Azt tudta, hogy Wiktor nevű bátyja még 1939 szeptemberében elesett a bzurai csatában. Kiderült, másik testvérét, Franciszeket egy német páncélcocsi halálra gázolta, a Honi Hadseregben harcoló Kazimerzt pe-

Legendás futártársával, Tadeusz Chciukkal a háború alatt

dig a varsói felkelés kirobbanása előtt végezték ki a nácik. Egyik nővére még a megszállás kezdetén elhunyt. Amikor tanácsot kért édesanyjától, mit tegyen, kíméletlen választ kapott: „Dédnagyapád részt vett az 1831-es szabadságharcban, Szibéria lett a sorsa, nagyapád részt vett az 1863-as szabadságharcban, Szibéria lett a sorsa... Tudod, mit kell tenned.” „Elborzadtam – emlékezett vissza később Felczak –, hogy egy édesanya, aki négy gyermekét elveszítette, az ötödik életét is gondolkodás nélkül kockára teszi a hazáért...” A haza ilyen önzetlen szolgálata az egész XIX. és XX. században jellemjegye volt az Adam Mickiewicz által is megénekelte „lengyel anyának”.

Az elkövetkező hónapokban megmutatkozott, mi vár a Jalta utáni Lengyelországra: kezdetét vette a háború alatti befolyásosabb politikai pártok vezetőinek letartóztatása, megfélemlítése, zsarolása, végleges kiktatása a közéletből. (Zygmunt Felczak, mint a kezdet kezdetén a kommunisták koalíciós partnerének számító Munkapárt egyik csoportjának vezetője, magas közhivatalt vállalt, majd 1946-ban gyanús körülmények között elhalálozott.) Ezzel párhuzamosan érzékelhető volt, miként fordítanak hátat a londoni lengyel kormánynak addigi szövetségesei: Anglia és az Egyesült Államok, s ismerik el a kommunista befolyás alatt álló „lublini lengyel kormányt”, azt hangsúlyozva: Sztálin ígéretet tett a demokratikus választások megtartására és a demokratikus normák betartására.

Felczak a Lengyelországban történeteknek közvetlen szemtanúja volt. 1945 júliusában sikeresen kijutott Németország angolok által megszállt övezetébe, ahonnan a nyugati fronton harcolt 1. lengyel páncélos dandár őrmestereként Párizson át utazott Londonba. Szeptember elején több lengyel emigráns politikussal találkozott, s Władysław Raczkiewicz emigráns köztársasági elnökkel hosszabb beszélgetést folytatott. Testközelből tapasztalhatta, hogyan hullik szét az emigránsok politikai tábora, beleértve a koalíciós lengyel kormányt is.

Felczakot ekkor már az foglalkoztatta leginkább, mi legyen a lengyelek magatartása a szovjetizálásra ítélt országban, ahol több földalatti katonai szervezet – például a nagy befolyással bíró Szabadság és Függetlenség (WiN) – folytatta a fegyveres ellenállást. 1946 decembere és 1947 márciusa között több hónapot töltött Lengyelországban, s tanúja volt az 1946-os decemberi választások meghamisításának, amelyben a nyugati megfigyelők semmi kivetni valót nem találtak. „Abban a pillanatban, amikor hazám földjén álltam, már legalább két hónapja tartott a választás előtti terror” – kezdte 1947 áprilisában kelt jelentését, amelyben kitűnő jellemzését adja a hazai pártoknak, vezetőiknek, taktikaiknak, lehetőségeiknek, amelyek napról napra szűkülnek. Külön kiemeli, hogy az „erdőnek”, vagyis a partizánakcióknak nincs értelmük. Rámutat a társadalmat, különösen a falvak lakóit pusztító legnagyobb veszélyre, az alkoholizmusra és az antiszemitizmusra. Az utóbbi fokozódásához a legfelsőbb kommunista vezetés és az államvédelmi hatóság tiszti apparátusának személyi összetétele, és az ezt sokszorosára növelő hírek is hozzájárultak. Az NKVD egységei és a lengyel belbiztonsági osztagok sorra számolták fel a partizáncsapatokat, s tartóztatták le, börtönözték be, végezték ki vezetőiket. Felczak 1946-os, 1947-es lengyelországi útjain is meggyőződött arról, hogy a fegyveres ellenállás adott helyzetben értelmetlen, szükségtelenül elvérezteteti a háborúban amúgy is végzetesen meggyengült nemzetet. A szerinte legalább másfél évtizedig tartó szovjet megszállást más eszközökkel, elsősorban a látszólagos alkalmazkodással kell túlélni. A londoni emigráns kormány vezetőit is sikerült erről meggyőznie, akik elfogadták azt a javaslatát, hogy a fegyveres ellenállást be kell szüntetni, az erre szánt pénzzel a hazai ellenzéki szellemi mozgalmak képviselőit kell támogatni, a romjából felépülő egyetemek könyvtárait kell gyarapítani, s a bebörtönöztöket és családtagjaikat segíteni.

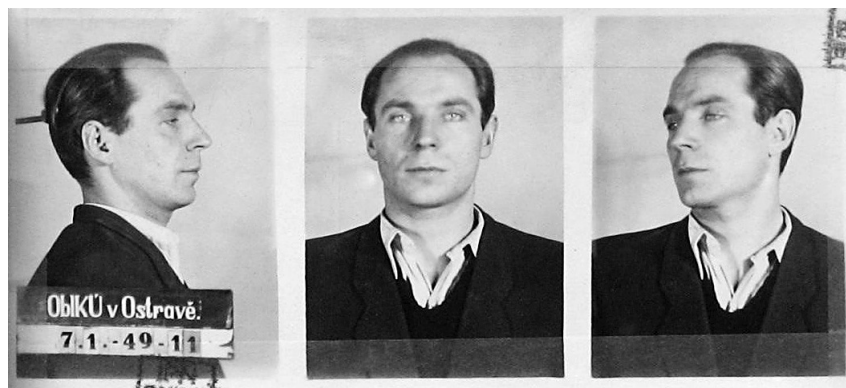
Ő maga is szakítani akart a közvetlen politizálással: beiratkozott a Sorbonne-ra, hogy Budapesten félbeszakadt tanulmányait folytassa. Idejének nagy részét 1947 ősztől a párizsi Nemzeti Könyvtárban és a Lengyel Könyvtárban töltötte. 1948 nyarán a Lengyel Néppárt egykori vezére, Stanisław Mikołajczyk hosszas rábeszélésének engedve, vállalta, hogy kihozza Lengyelországból annak két közeli ismerősét. (Mikołajczyk Władysław Sikorski 1943 júliusában bekövetkezett halála után lett az emigráns lengyel kormány miniszterelnöke, majd miután hazatért, az ellenzéki Lengyel Néppárt egyik vezetőjeként elvállalta a kommunista dominanciájú Ideiglenes Nemzeti Egységkormány miniszterelnök-helyettesi posztját és mezőgazdasági miniszteri tárcáját. 1947 őszen a személyét fenyegető letartóztatás és bebörtönzés elől nyugatra menekült.) Felczak balsejtelemmel készült újabb, kérdéses kimenetelű lengyelországi útjára. Előérzete beigazolódott. 1948. december 22-én a csehországi Moravska Ostravában letartóztatták. Szökést kísérelt meg, de törött lábbal most elfozták.

A csehszlovák belügyi szervek nem egészen két hónap múlva adták át a lengyel belbiztonsági hatóságnak, amely ugyanazzal a fényképpel körözte Felczakot, mint a Gestapo 1944-ben Magyarországon. Waclaw Felczak egy 1946 novemberében kelt s a londoni lengyel kormánynak címzett összefoglaló jelentésében írt a Jerzy Borejsza nevű „sajtódiktátorról”, aki a „Czytelnik” Kiadó igazgatója volt, s Władysław Gomułka-val együtt a Lengyel Püspöki karral való együttműködésre törekedett. Öccse, aki Józef Rózański néven államvédelmi ezredes volt, s a rendőri „keményvonalasságot” képviselte, a Közbiztonsági Minisztérium nyomozati osztályának élén állt. „Rendkívüli éleselméjűség és nem mindennapi intelligencia jellemzi” – írta róla jelentésében Felczak. Néhány

év múlva minderről személyesen is alkalma nyílt meggyőződni. Amikor a Katowicéből érkező rabszállító kocsibefordult a varsói Közbiztonsági Minisztérium udvarára, Rózański ezredes láthatóan őszinte örömmel üdvözölte az elébe vezetett sántikáló rabot: „Felczak úr! Felczak úr! Elnézését kérem, hogy nem volt időnk a tiszteletére diadalkaput felállítani, de higgye el, őszintén örülök önnek.”

Több mint két éven át tartó kegyetlen kihallgatások sora következett. A kínzások apogeumát az jelentette, amikor hat teljes napon kellett meztelenül vigyázban állnia. Ekkor kis híján megtébolyodott. Egyik vallatóját, a brutalitásáról hírhedt Jerzy Kędziórát, aki 1990-ben ezredesként vonult nyugdíjba, 2012-ben nem jogerősen négy év börtönre ítélték a foglyok kínzása miatt. Felczakkal az 1951. április 6-án börtöncellájában tartott „tárgyalás” végén közölték, hogy büntetése életfogytiglani börtön, noha az ügyész halált kért a fejére az államrend megdöntésére tett kísérlet és kémkedés miatt. Három évet töltött magánzárában. Sztálin halála után került elviselhetőbb körülmények közé, de egészségi állapota annyira megromlott, hogy 1956 nagy részét a börtönkórházban feküdte végig. Ekkor tudta meg, hogy szülei meghaltak. Közben 1956 májusától ezrével helyezték szabadlábra a politikai vádak alapján bebörtönzötteket. Őt kikerülte a kegyelem. Október 31-én tíz hónapi betegszabadságot kapott.

Az „októberi olvadás” címszóba foglalható lengyel helyzetet jól jellemzi az, hogy őt mint politikai elítéltet 1957 közepső harmadától Henryk Wereszycki professzor, a Jagelló Egyetem Újkori és Legújabbkori Egyetemes Történeti Tanszékének vezetője óradíjjal témakutatóként alkalmazta, annak ellenére, hogy elvileg az év ősztől folytatnia kellett volna büntetése hátralévő részének letöltését. Ekkorra azonban már folyamatban volt perének felülvizsgálata. Az újabb

Felczak 1949-ben történt letartóztatásakor

perre 1957. december 23-án került sor, majdnem napra pontosan kilenc évvel azután, hogy Ostravában le tartóztatták. Ezen a tárgyaláson is tagadta, hogy kémkedett. Hét év és négy hónapra ítélték. Mivel ennél a valóságban négy hónappal többet ült, nem kellett visszatérnie a börtönbe.

1958. szeptember 1-jétől gyakornokként Wereszycki professzor tan székén tanította a lengyel ifjúságot. Elmúlt negyvenkét éves, s harmadszor kezdhetett neki a tudományos pályának. Eötvös-kollégistaként gyűjtött jegyzetanyaga és könyvtára Budapest ostromakor a lángok martaléka lett, párizsi jegyzeteit és könyveit halálhíre után főbérője kidobta. „Nincs késő, ha az ember jellemét, gerincét, vagyis önmagát meg tudta őrizni” – mondta nemegyszer. Legsürgetőbb feladat számára doktori értekezésének megírása és megvédése volt. Az 1848 előtti magyar nemzetiségi politikát választotta témául. A nehézséget ezúttal az jelentette, hogy nem kapott útlevelet, s nem utazhatott Magyarországra kutatni. Állandó rendőrségi felügyelet alatt állt, s többször kísérletet tettek a beszervezésére. Emiatt távol tartotta magát a nyílt politizálástól. Kiderült, hogy egykori börtöntársai, háború alatti bajtársai is jelentettek róla. Sejtette, s emiatt nehezen fogadott bárkit is a bizalmába. 1959 szeptemberében a belügyminiszter-helyettes, Mieczysław Moczar tábornok

Felczak, miután 1956 őszén
kijött a börtönből

engedélyével lehallgatókészüléket helyeztek el albérleti szobájában. Nem a legkorszerűbb technikát, mert annyira rossz volt a felvett beszélgetések hangminősége, hogy nem lehetett kivenni a szóban forgó nevet. Egykori Eötvös-kollégista társai siettek a politikai vesztgár alatt tartott Waclaw Felczak segítségére – Borsa Gedeonnal, a régi magyarországi nyomtatványok bibliográfiája szerkesztőségének vezetőjével az élen. Ők vették mikrofilmre a szükséges forrásanyagot s vitték el személyesen Krakkóba.

1962-ben védte meg doktori értekezését, s hat évvel később ítélték

oda az akadémiai doktori titulust *Horvát–magyar kiegyezés 1868-ban* című munkájáért, amelyet gazdag forrásanyagot tartalmazó úttörő jellegéért minden bírálója nagyra értékelt. E munka megírását az tette lehetővé, hogy egykori börtöntársa, az 1956 után tábornokká avanszált Grzegorz Korczyński közbenjárására 1965-ben útlevelet és féléves ösztöndíjat kapott Magyarországra. Ezt követően megírta *Magyarország története* című munkáját, s társszerzője volt a Jugoszlávia történetét feldolgozó monográfiának. Mivel ekkoriban több évig tartott a könyv megjelenítése, amiatt aggódott, hogy az átfutás ideje alatt esetleg felbomlik a délszláv állam. Az akadémiai doktori cím alapján az egyetem vezetése többször felterjesztette professzori kinevezését, amit azonban legfelsőbb szinten rendre elutasítottak. Professzori kinevezésének dokumentumát végül Lech Wałęsa közársasági elnök nyújtotta át neki 1993. október 4-én – halála előtt nem egészen három héttel.

1974-ben újabb fél évet töltött ösztöndíjjal Budapesten. Ettől kezdve minden évben megfordult Magyarországon, s jó kapcsolatot alakított ki a fiatal polonistákkal, történészekkel, költőkkel, a Lengyelországot autóstoppal bejáró ún. nagy generáció képviselőivel. 1979. december végén Budapesten érte Afganisztán szovjet megszállásának híre. „Ez a vég kezdete, a Szovjetunió belátható időn belül össze fog omlani” – jelentette ki, noha korábban azt hangoztatta, hogy ha ő nem is, de mi megérjük a kommunista világbirodalom felbomlását. A Szovjetunió közeli végébe vetett hitében Karol Wojtyła krakkói érsek pápává választása is megerősítette. A romantika korában elterjedt jós-

1986. június 4-én a 70. születésnapjára készített Hungaro-Polonica című emlékkönyv átadása a Jagello Egyetem dísztermében (Kiss Gy. Csaba, Jerzy Gierwoski [rektor], Jerzy Wyrozumski [dékán])

lat szerint szláv pápa megjelenése vet véget a keleti zsarnok uralmának. Felczak a rá jellemző reálisan elemző gondolkodása ellenére is hitt e látomásban.

Csoóri Sándor, Zelnik József és e sorok írója 1981. június végén „Felczak tanár úr” meghívására töltöttek néhány napot Krakóban, s vettek részt többek között Lech Wałęsának az óvárosi piactéren rendezett nagygyűlésén, jelezve az ott összegyűlt több mint hetvenezer embernek, hogy a magyarok szolidárisak a lengyelekkel. A hadiállapot bevezetése Felczakot lesújtotta. Nem hitte volna, hogy lengyel katonatisztek ilyesmire képesek lehetnek. Történelmi ismeretei alapján biztos volt benne, hogy az afganisztáni kalandba egyre inkább belebonyolódó Kreml nem fog még egy frontot nyitni, vagyis a Szolidaritás miatt nem vonul be Lengyelországba, ahol nemcsak a lengyelek ellenállásával kellett volna megbirkóznia, hanem gazdasági gondjainak sokaságát is át kellett volna vállalnia. Így számára elfogadhatatlan volt Wojciech Jaruzelski tábornoknak az az indoklása, hogy a jónak ugyan nem mondható megoldással, vagyis a hadiállapot bevezetésével a lehető legrosszabbat előzték meg. Felczak a hadiállapotot mélységesen megalázónak érezte a lengyel nemzetre nézve. Ráadásul az csak elmélyítette a gazdasági és társadalmi válságot, és elodázta a megoldásokat.

Magyarországi tanítványai 1986. június 4-én születésének hetvenedik évfordulója alkalmából *Hungaro-Polonica. Tanulmányok a magyar–lengyel történelmi és irodalmi kapcsolatok köréből* címmel ünnepi rektori tanácsülésen emlékkönyvet nyújtottak át neki a Jagelló Egyetem Szent Hedvig királynő által alapított ódon épületének, a Collegium Maiusnak dísztermében. Egy évvel később az Eötvös Kollégium akkori igazgatója, Szijártó István vendégtanárnak hívta meg a hajdani kollégistát. 1987. szeptember közepétől november elejéig Waclaw Felczak annak a Ménesi úti épületnek falai között tanított, ahol ötven évvel ezelőtt maga is tanult.

Wojciech Frazik is részletesen ismerteti a mind közismertebb történetet. Azt, hogy előadásainak híre a közeli Bibó István szakkollégiumba is eljutott, amelynek diákjai, Orbán Viktor és Kövér László megkérték, tartson előadást a Szolidaritásról. Az előadást egy hét múlva újabb követte. Az ezt lezáró beszélgetés során került szóba a fiatalok politikai cselekvésének további módja is. „Alakítsatok politikai pártot. Lecsuknak benneteket érte. De minden jel arra mutat, hogy nem fogtok sokat ülni” – hangzott a tömör ja-

vaslat. Hasonló ösztökélést a legidősebb nemzedék egykor politizáló hazai képviselőitől – többek között Vörös Vincétől – is kaptak a Bibó szakkollégium hallgatói. Öt hónap múlva megalakult a Fidesz. Ennek hírére Waclaw Felczak akár elégtételnek is vehette – börtönevei miatt. Számára a politikai példaképeket a magyar reformkor nagyjai jelentették: Kossuth, Széchenyi, Eötvös, Deák, Szemere. Kossuth Lajosról, akit óriásnak tartott, s annál inkább bíralt hibái miatt, monográfiát szándékozott írni. Az ifjúságára vonatko-

Felczak az 1990-es évek elején

zó fejezetek megszülettek. Belőlük következtethetünk arra, hogy bizonyára korszakos munka lett volna. Már nem volt ideje és – megtépázott egészsége miatt – ereje sem a monográfiát megalapozó levéltári kutatáshoz. „Források nélkül pedig nem lehet történelmet írni” – mondta diákjainak is nemegyszer. Ahogy azt is, hogy a politikusnak tisztában kell lennie a történelemmel. Ehhez a múlttól és a politizálásról szólva azt is hozzátette: csak kikezdhettlen jellemű és múltú ember vállaljon politikai szerepet. A politizálás bölcs cselekvéssel a teremtő mintaadás művészete. A politikusnak a legkisebb botlásáért is ki kell zárni a közéletből, mivel nem lehet követendő példakép.

Akiket Felczak tanár úr a bizalmába fogadott, azokkal szemben magasra tette a mércét. Tehette. Önmagával szemben támasztotta a legnagyobb elvárást.

Wojciech Frazik kitűnő munkát írt mestere életéről. Jó volna ennek egy népszerűsítő változatát a lengyel, a magyar és a szlovák nagyközönség számára is hozzáférhetővé tenni.